

Το Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα: Ο αλβανικός εθνικισμός και οι ελληνικές ανακολουθίες

Η ιστορική διαδρομή του Βορειοηπειρωτικού Ζητήματος

Στο γεωγραφικό χώρο της σημερινής Αλβανίας από παλιά κατοικούσαν φυλετικά και θρησκευτικά ανομοιογενείς πληθυσμοί. Εκτός από το μουσουλμανικό στοιχείο (περίπου 65%), υπήρχαν ορθόδοξοι (περίπου 25%) —ένα σημαντικό ποσοστό απ' αυτούς είναι ελληνικής καταγωγής— και καθολικοί (περίπου 10%). Στις αρχές του αιώνα μας, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, βλέποντας την επικείμενη αναδίπλωσή της από τη Βαλκανική, ευνόησε τη δημιουργία αυτόνομου κράτους, ώστε να αποτραπεί η απορρόφηση της Αλβανίας από τις ανερχόμενες τοπικές δυνάμεις, την Ελλάδα και τη Σερβία. Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η πολιτική της Ιταλίας και της τότε Αυστροουγγαρίας.

Το Βορειοηπειρωτικό αποτέλεσε εξαρχής εστία τριβών και έντασης, αφού η Ελλάδα διεκδικούσε την περιοχή, στο πλαίσιο της εθνικής ολοκλήρωσής της, ενώ οι Αλβανοί εθνικιστικές οραματίζονταν ένα κράτος, που θα εκτεινεται και στη νότιο Ήπειρο. Από την ίδρυση του «Αλβανικού Συνδέσμου» στις 10 Ιουνίου του 1878 στην Πριζρένη, οι Αλβανοί εθνικιστές έθεσαν ως στόχο τη δημιουργία ενός αυτόνομου κράτους στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Θεωρούσαν την επικυριαρχία του Σουλτάνου ως εγγύηση έναντι των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων. Στο διάστημα 1881-1907 η Αθήνα προσανατολιζόταν στη δημιουργία ενός ελληνοαλβανικού κράτους, που θα διασφάλιζε στις αλβανικές περιοχές εκτεταμένη αυτονομία, αλλά η ανάπτυξη του αλβανικού εθνικισμού δεν άφησε περιθώρια για την προώθηση αυτού του σχεδίου.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Το κείμενο αυτό του συντάκτη μας Σταύρου Λυγερού, αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο μέρος μιας εκτεταμένης προσέγγισης του Βορειοηπειρωτικού, η συνέχεια της οποίας θα δημοσιευθεί στο επόμενο τεύχος.

Το πρόβλημα ετέθη επί τάπητος, όταν, κατά τη διάρκεια του πρώτου βαλκανικού πολέμου, οι ελληνικές δυνάμεις κατέλαβαν τη Βόρειο Ήπειρο. Το 1913 οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφάσισαν την ίδρυση αλβανικού κράτους, απορρίπτοντας ταυτοχρόνως την πρόταση της Αθήνας για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος, από το αποτέλεσμα του οποίου θα κρινόταν το μέλλον της συγκεκριμένης περιοχής. Στις 6 Αυγούστου 1913 η πρεσβευτική διάσκεψη του Λονδίνου, μετά από πιέσεις της Αυστροουγγαρίας και της Ιταλίας, συνήψε το πρωτόκολλο, με το οποίο ιδρύθηκε το αλβανικό κράτος. Άφησε, όμως, σε εκκρεμότητα τις ελληνικές διεκδικήσεις στη Βόρειο Ήπειρο.

Το βασικό εμπόδιο για την ικανοποίηση των ελληνικών διεκδικήσεων ήταν η Ιταλία, που επεδίωκε να καταστήσει την Αλβανία ένα όσο το δυνατόν μεγαλύτερο προτεκτοράτο της στα Βαλκάνια. Το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας του 1913 άφησε όλη τη Βόρειο Ήπειρο στην Αλβανία. Άλλωστε, η Ιταλία είναι αυτή που πρώτη συνέδεσε το ζήτημα της Βορείου Ηπείρου με εκείνο των νησιών του Αιγαίου. Όταν και οι άλλες δυνάμεις υιοθέτησαν αυτό τον εκβιασμό, η Ελλάδα υποχρεώθηκε να εκκενώσει την περιοχή για να διασφαλίσει την οριστική παραχώρηση των νησιών.

Μετά την αποχώρηση του ελληνικού στρατού, σχηματίστηκε η επαναστατική κυβέρνηση του Ζωγράφου, η οποία διακήρυξε στο Αργυρόκαστρο την ίδρυση της «Αυτόνομης Ηπείρου», χωρίς την υποστήριξη της Αθήνας. Παρ' όλα αυτά, ο βορειοηπειρωτικός στρατός κατήγαγε σημαντικές νίκες και έθεσε υπό την κυριαρχία του όλη την περιοχή, μέχρι τη Μοσχόπολη και το Μπεράτι. Οι στρατιωτικές αυτές επιτυχίες υποχρέωσαν τη Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου να συγκαλέσει διάσκεψη, αποτέλεσμα της οποίας ήταν το πρωτόκολλο της Κέρκυρας της 17ης Μαΐου 1914. Το πρωτόκολλο παραχωρούσε καθεστώς πλήρους αυτονομίας στη Βόρεια Ήπειρο.

Μετά την κήρυξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα επανεκατέλαβε τη Βόρειο Ήπειρο με την έγκριση της «Αντάντ», η οποία στη συνέχεια παραχώρησε την περιοχή στη χώρα μας. Στις ελληνικές εκλογές του Δεκεμβρίου 1915, οι κάτοικοι της Βορείου Ηπείρου ψήφισαν και έστειλαν τους αντιπροσώπους τους στην ελληνική Βουλή. Λίγο αργότερα, όμως, και ενώ στην Ελλάδα κυριαρχούσε ο Διχασμός, ιταλικά στρατεύματα κατέλαβαν το Αργυρόκαστρο και γαλλικά στρατεύματα την Κορυτσά. Το πρόσχημα ήταν η ουδετερότητα της Αθήνας.

Η είσοδος της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της «Αντάντ» ενίσχυσε τη διαπραγματευτική θέση της. Στο συνέδριο ειρήνης των Παρισίων μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ο Βενιζέλος προσπάθησε να προωθήσει τις ελληνικές διεκδικήσεις, αλλά τελικά χωρίς αξιόλογο αποτέλεσμα. Η Ελλάδα διεκδικούσε μια ζώνη, που άρχιζε 25 χλμ. βορείως της Χειμάρρας και τελείωνε στην Πρέσπα. Το ελληνικό υπόμνημα αποδείκνυε ότι από τους 200.000 κατοίκους αυτής της ζώνης, οι 120.000 ήταν ορθόδοξοι με ελληνική συνείδηση.

Στην ειδική επιτροπή που ασχολήθηκε με το ζήτημα, η ιταλική πλευρά πρότεινε τη διατήρηση της συνοριακής γραμμής, που καθορίστηκε στη Φλωρεντία, η αμερικανική πρότεινε να δοθεί στην Ελλάδα περίπου το ένα τρίτο (το δυτικό τμήμα) των διεκδικούμενων εδαφών, ενώ η γαλλική και η αγγλική πλευρά πρότειναν να δοθούν περίπου τα τρία τέταρτα. Για την παραχώρηση του δυτικού τμήματος ψήφισαν όλοι εκτός της Ιταλίας, ενώ για το υπόλοιπο τμήμα οι ψήφοι μοιράστηκαν, με αποτέλεσμα να προκληθεί αδιέξοδο.

Για να εξουδετερώσει την αντίδραση της Ρώμης, η Αθήνα προχώρησε στην υπογραφή του ελληνοϊταλικού συμφώνου Τιτόνι-Βενιζέλου (29 Ιουλίου 1919), που προέβλεπε ότι η Ιταλία θα υποστήριζε τη μετριασμένη ελληνική διεκδίκηση, που είχαν αποδεχθεί η Αγ-

γλία και η Γαλλία, με αντάλλαγμα πρώτον, η Ελλάδα να υποστηρίξει τη μετατροπή της Αλβανίας σε ιταλικό προτεκτοράτο, δεύτερον την ιταλική κυριαρχία στην περιοχή της Αυλώνας και τρίτον την αποστρατικοποίηση των στενών της Κέρκυρας.

Παρά το σύμφωνο, όμως, οι Ιταλοί συνέχισαν τις προκλήσεις και την κατοχή της ελληνικής περιοχής του Πωγωνίου, που είχαν καταλάβει κατά τη διάρκεια του πολέμου. Τον Αύγουστο 1919, μάλιστα, ο Τιτόνι υπαναχώρησε και εξείρεσε την περιοχή της Κορυτσάς από τη ζώνη, που θα εδίδετο στην Ελλάδα. Παρ' ό,τι υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις για ένα ελληνικό τετελεσμένο με την κατάληψη της Κορυτσάς, η Αθήνα δεν το τόλμησε. Το Νοέμβριο του 1919, η Αγγλία και η Γαλλία πρότειναν, ως προσωρινό διακανονισμό, το αμερικανικό σχέδιο, αφήνοντας για αργότερα τη διαπραγμάτευση για τα οριστικά σύνορα.

Τον Ιούλιο του 1920, η Ρώμη προχώρησε στην καταγγελία του συμφώνου Τιτόνι-Βενιζέλου, ενώ λίγο πριν η ελληνική πλευρά είχε αποδεχθεί το αλβανικό αίτημα να μην καταλάβει την Κορυτσά μετά την αποχώρηση των γαλλικών στρατευμάτων από την πόλη, με αντάλλαγμα την υπόσχεση ότι η αλβανική πλευρά θα σεβασθεί το καθεστώς αυτονομίας, που προέβλεπε το πρωτόκολλο της Κέρκυρας. Η απομάκρυνση του Βενιζέλου από την εξουσία άλλαξε τη στάση και των άλλων νικητριών δυνάμεων. Στις 9 Νοεμβρίου 1921 η διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών των Μεγάλων Δυνάμεων αποφάσισε στο Παρίσι την παραχώρηση της Βορείου Ηπείρου στην Αλβανία, αφήνοντας ως μόνη εκκρεμότητα την ακριβή οριοθέτηση των συνόρων.

Με την είσοδό της στην Κοινωνία των Εθνών το 1921, η αλβανική κυβέρνηση του επισκόπου Φαν Νόλι υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει για μια ακόμα φορά τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας. Αυτό έγινε με τη διακήρυξη της 10ης Οκτωβρίου 1921, η οποία διασφαλίζει την εθνική συνείδηση μέσω των εκπαιδευτικών και θρησκευτικών δικαιωμάτων. Αυτό, βεβαίως, δεν την εμπόδισε εξ αρχής να ακολουθήσει μια πολιτική παραβιάσεων. Απαγόρευσε τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στις περιοχές που έκρινε ότι πλειοψηφούσε το αλβανόφωνο στοιχείο, ενώ στις περιοχές που πλειοψηφούσε το ελληνικό στοιχείο δεν επετρέπη η λειτουργία ιδιωτικών σχολείων.

Τα διαβήματα της Αθήνας υποχρέωσαν τα Τίρανα το 1923 να αμβλύνουν τη στάση τους και να επιτρέψουν στις ελληνικές κοινότητες την ίδρυση σχολείων, αλλά με πάρα πολλά εμπόδια και περιορισμούς. Το 1933 τα ξανααπαγόρευσαν με συνταγματική διάταξη, γεγονός που προκάλεσε νέα παρέμβαση της Κοινωνίας των Εθνών και νέα υποχώρηση των Τιράνων, με αποτέλεσμα να λειτουργούν στα τέλη της δεκαετίας του '30 74 ελληνικά σχολεία με 141 δασκάλους και πάνω από 5.200 μαθητές. Με νόμο του 1930, τα Τίρανα επέβαλαν τον κρατικό έλεγχο και στις θρησκευτικές κοινότητες.

Η Βόρειος Ήπειρος απελευθερώθηκε για τρίτη φορά από τον ελληνικό στρατό, όταν στις 14 Νοεμβρίου 1940 άρχισε την αντεπίθεση στο αλβανικό μέτωπο. Η ελευθερία διήρκεσε ελάχιστα, γιατί επακολούθησε η γερμανική εισβολή. Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα επανέφερε τις διεκδικήσεις της, αλλά χωρίς αποτέλεσμα, λόγω της απροθυμίας των Συμμάχων. Στις 30 Αυγούστου 1946 το Βορειοηπειρωτικό ενεγράφη στην ημερήσια διάταξη της Διάσκεψης Ειρήνης των Παρισίων, αλλά η σχετική συζήτηση δεν πραγματοποιήθηκε. Κατόπιν πιέσεων, η Αθήνα αποδέχθηκε το Νοέμβριο 1946 το θέμα να τεθεί στη δικαιοδοσία του Συμβουλίου των Τεσσάρων υπουργών Εξωτερικών, αλλά το αποτέλεσμα ήταν το ζήτημα να παραπεμφθεί στις καλές νδες.

Τον Ιούνιο 1960, ο Σοφοκλής Βενιζέλος έκανε την ύστατη απόπειρα, ζητώντας από

τον Χρυστώφ να μεσολαβήσει για την παροχή καθεστώτος αυτονομίας στο πλαίσιο του αλβανικού κράτους. Η παρέμβαση της Μόσχας έπεσε στο κενό, μετά την κατηγορηματική άρνηση του Χότζα.

Η μειονότητα υπό το καθεστώς Χότζα

Το καθεστώς του Χότζα δεν αναγνώρισε τις διεθνείς υποχρεώσεις των προκατόχων, αν και συχνά επικαλείτο παλιές συμφωνίες που το ευνοούσαν. Η Αλβανία, παρ' ό,τι μέλος του ΟΗΕ, δεν είχε υπογράψει τις διεθνείς συμβάσεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως δεν είχε υπογράψει και την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, που προβλέπει το απαραβίαστο των συνόρων στην Ευρώπη. Η μη υπογραφή ήταν απόρροια της ακραίας ιδεολογικής αντίληψης των Τιράνων για την έννοια της εθνικής ανεξαρτησίας, που αποτέλεσε και το ιδεολογικό υπόβαθρο της πολιτικής του απομονωτισμού.

Τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας επικαθόριζαν πάντα τη δυναμική των ελληνοαλβανικών σχέσεων. Τα Τίρανα, βεβαίως, ποτέ δεν αρνήθηκαν την ύπαρξη της μειονότητας, αλλά έκαναν συντονισμένες προσπάθειες να τη συρρικνώσουν αριθμητικά και να την ενσωματώσουν πολιτικά. Αναγνώριζαν και συνεχίζουν να αναγνωρίζουν ύπαρξη μειονότητας μόνο στη Δρόπολη (περιοχή του Αργυροκάστρου) και στην επαρχία των Αγίων Σαράντα. Σε περιοχές που από παράδοση κατοικούσαν ελληνικοί πληθυσμοί, όπως για παράδειγμα στη Χειμάρρα, δεν αναγνωρίζεται μειονοτικό καθεστώς, ενώ θεωρούσαν Αλβανούς κι όσους Έλληνες μετακινήθηκαν υποχρεωτικά ή για άλλους λόγους από τη Βόρειο Ήπειρο.

Το καθεστώς του Χότζα, στο θέμα της μειονότητας ακολούθησε μια μεικτή πολιτική ενσωμάτωσης και διάλυσης. Από την εποχή της κατοχής, επεδίωξε και κατάφερε να αφομοιώσει στην ευρύτερη πολιτική ελίτ έναν αριθμό Ελλήνων, οι οποίοι κατ' αυτόν τον τρόπο ταύτισαν τη μοίρα τους με το καθεστώς. Με βάση αυτούς και αποφεύγοντας βίαιες ενέργειες μαζικού εξαλβανισμού, το βάρος εδόθη στο βαθμιαίο εκφυλισμό της ιδιαίτερης εθνικής ταυτότητας, προς όφελος της έννοιας του Αλβανού πολίτη και των κοινωνικοταξικών οριζουσών της επίσημης ιδεολογίας. Η περιορισμένη χρήση της ελληνικής γλώσσας μέσω της σχολικής παιδείας, αντί να θεωρηθεί εμπόδιο, επιστρατεύθηκε για να υπηρετήσει αυτό το σκοπό.

Το αλβανικό καθεστώς ήταν από τη φύση του καταπιεστικό απέναντι στους πολίτες του. Αυτό ίσχυε διπλά για τη μειονότητα, όχι μόνο λόγω των διακρίσεων, αλλά και γιατί τα γενικά περιοριστικά μέτρα την έπλητταν σ' όλα εκείνα τα στοιχεία που συντηρούσαν την εθνική ιδιαιτερότητά της. Τέτοια μέτρα ήταν:

- * Η συνταγματική διάταξη περί αθείας και η απαγόρευση κάθε είδους θρησκευτικών εκδηλώσεων.

- * Μετά τις 23 Σεπτεμβρίου 1975, η κατάργηση θρησκευτικών ονομάτων και «ακατάλληλων» επωνύμων, καθώς και η επιβολή ονομάτων από την αρχαία ιλλυριακή παράδοση.

- * Η συστηματική προώθηση των μεικτών γάμων.

- * Η μετατροπή καταλήξεων ελληνικών επωνύμων, ώστε να μοιάζουν με αλβανικούς τύπους.

- * Η κατάργηση από το 1966 της ένδειξης «ελληνική εθνικότητα» στις ταυτότητες των μειονοτικών.

- * Η αλλαγή των ελληνικών τοπωνυμίων στην περιοχή της Κορυτσάς και των Αγίων Σαράντα.

* Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στη μειονότητα ως κύριας γλώσσας μόνο μέχρι τα δέκα χρόνια και στη συνέχεια ως ξένης.

* Η άνιση ανάπτυξη ανάμεσα στις βιομηχανικές βόρειες επαρχίες και στις αγροτικές νότιες, δημιουργήσε μια ροή προς το Βορρά, την οποία διευκόλυναν οι αρχές, προκειμένου να διασκορπίσουν τη μειονότητα. Ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων είτε έχει υποχρεωθεί να εγκατασταθεί στα Τίρανα και στις βόρειες επαρχίες για επαγγελματικούς λόγους, είτε έχει εξορισθεί εκεί.

Η κατάργηση του εμπολέμου

Η εμπόλεμη κατάσταση μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας αρχίζει στις 10 Νοεμβρίου 1940, όταν με Βασιλικό Διάταγμα, η Ιταλία και η Αλβανία ορίστηκαν ως εχθρικά κράτη. Μετά το τέλος του πολέμου, η Αθήνα και η Ρώμη αποκατέστησαν τις σχέσεις τους και το 1947 συνομολόγησαν συνθήκη ειρήνης. Δεν συνέβη το ίδιο και με την Αλβανία, γιατί η ελληνική πλευρά έθεσε ως όρο την αναγνώριση των εδαφικών διεκδικήσεων της στη Βόρειο Ήπειρο. Το αδιέξοδο συνεχίστηκε, γιατί τα Τίρανα ήταν αντίθετα ακόμα και στη συζήτηση του θέματος των εδαφικών διεκδικήσεων, όπως ζητούσε η Αθήνα.

Η ελληνική πλευρά πίστευε ότι η διατήρηση της ανωμαλίας στις διμερείς σχέσεις θα ενίσχυε τις διεκδικήσεις της, η εξέταση των οποίων εκκρεμούσε και τυπικά συνεχίζει να εκκρεμεί στο Συμβούλιο των Τεσσάρων (υπουργοί Εξωτερικών των ΗΠΑ, της Βρετανίας, της Γαλλίας και της ΕΣΣΔ) από το Νοέμβριο του 1946. Η πολιτική αυτή ενέτεινε την πλήρη στεγανοποίηση της μειονότητας από την Ελλάδα, γεγονός που οπωσδήποτε επιδείνωσε τη θέση της. Το πρώτο ρήγμα στο πάγο των ελληνοαλβανικών σχέσεων σημειώνεται το 1961, οπότε αρχίζει ένας δειλός κι αργόσυρτος διάλογος. Το 1970, οι δυο πλευρές συμφωνούν να παγώσουν το επίμαχο ζήτημα των ελληνικών διεκδικήσεων. Τον Απρίλιο του 1971 οι δυο πρωθυπουργοί ανταλλάσσουν μηνύματα και το Μάιο του ίδιου χρόνου οι δυο χώρες συνάπτουν διπλωματικές σχέσεις κι ανταλλάσσουν πρεσβευτές. Ουσιαστικά το καθεστώς της εμπολέμου καταστάσεως καταργείται από την πρακτική, αλλά νομικά θα συνεχίσει να ισχύει για πολλά χρόνια ακόμα.

Μετά από μια μακρά περίοδο στασιμότητας, το 1984 οι ελληνοαλβανικές σχέσεις εισήλθαν σε μια περίοδο διπλωματικής κινητικότητας. Το σημείο-καμπή είναι η ομιλία του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στα Ιωάννινα το Φεβρουάριο του 1984. Η ομιλία αυτή είχε ιδιαίτερη σημασία, γιατί έστειλε ταυτοχρόνως δυο διαφορετικά μηνύματα. Από τη μια πλευρά περιείχε μια αυστηρή προειδοποίηση προς τα Τίρανα σ' ό,τι αφορά τις διακρίσεις σε βάρος της ελληνικής μειονότητας. Από την άλλη πλευρά, ήταν ένα σημαντικό πολιτικό άνοιγμα προς την Αλβανία. Για πρώτη φορά, Έλληνας πρωθυπουργός αναγνώρισε ρητά τα υπάρχοντα σύνορα, παραιτούμενος από εδαφικές διεκδικήσεις, που για δεκαετίες η Αθήνα συντηρούσε εν υπνώσει.

Θα πρέπει παρενθετικά να σημειωθεί ότι οι εδαφικές διεκδικήσεις που στο παρελθόν πρόβαλε η Ελλάδα, στηρίζονταν σ' ορισμένα ιστορικά, νομικά και πολιτικά στοιχεία, κοινός τόπος των οποίων είναι η ύπαρξη των ελληνικών πληθυσμών. Στις 25 Φεβρουαρίου 1984, ο τότε αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κώστας Μητσοτάκης χαρακτήρισε ανεύθυνους τους χειρισμούς της κυβέρνησης σ' ό,τι αφορά την εγκατάλειψη των εδαφικών διεκδικήσεων.

Η καινοτομία της ομιλίας Παπανδρέου στα Ιωάννινα συνίστατο στο διαχωρισμό των δυο θεμάτων: από τη μια πλευρά παραίτηση από τις εδαφικές διεκδικήσεις και από την

άλλη υπογράμμιση της ανάγκης κατοχύρωσης ορισμένων δικαιωμάτων της μειονότητας. Η θέση αυτή προσέφερε το πλαίσιο της βελτίωσης του κλίματος και της εξομάλυνσης των διμερών σχέσεων που ακολούθησε. Δεν έπαψε, όμως, να υπάρχει το «αγκάθι» των μειονοτικών δικαιωμάτων. Ενώ το προπολεμικό αλβανικό καθεστώς συνήθιζε να εκμεταλλεύεται προς όφελός του τις εθνικές και θρησκευτικές αντιθέσεις, το καθεστώς Χότζα επεδίωξε εξ αρχής τη σφυρηλάτηση του νέου Αλβανού πολίτη, ισοπεδώνοντας τις ιδιαιτερότητες.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 οι βορειοηπειρωτικές οργανώσεις ενέτειναν τη δράση τους με αιχμή το αίτημα για σεβασμό των δικαιωμάτων της μειονότητας, αλλά και με εμφανείς αλυτρωτικές τάσεις, χρωματισμένες με έντονο αντιαλβανικό και αντικομμουνιστικό πνεύμα. Στην Ελλάδα το θέμα βρισκόταν στα χέρια της Εκκλησίας και ορισμένων ακραίων συντηρητικών κύκλων. Τον Οκτώβριο του 1981 η Ιερά Σύνοδος, με εγκύκλιό της, αφού διαπίστωνε την αφύπνιση του εθνικού φρονήματος της μειονότητας, καλούσε σε αγώνα. Στις 19 Ιανουαρίου 1982, οκτώ ευρωβουλευτές της Ν.Δ. κατέθεσαν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πρόταση ψηφίσματος για το θέμα. Στις 6 Μαΐου επιτροπή Βορειοηπειρωτών κατέθεσε σχετική αναφορά, που οδήγησε στην έκθεση Ενράιτ. Η έκθεση αυτή ήταν καταδικαστική για την Αλβανία. Η πίεση κλιμακώθηκε μετά την ομόφωνη καταδικαστική απόφαση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ. Το ενδιαφέρον σ' αυτή την υπόθεση δεν ήταν ότι η Αλβανία μπήκε στη «μαύρη λίστα» του ΟΗΕ, αλλά ότι υπέγραψαν και οι αντιπρόσωποι της ΕΣΣΔ, της Βουλγαρίας και της Κίνας.

Η παρουσία πολυάριθμης και οργανωμένης βορειοηπειρωτικής ομογένειας στις ΗΠΑ συντήρησε το ενδιαφέρον της Ουάσιγκτον για το θέμα. Πολλά μέλη, καθώς και επιτροπές του Κογκρέσου ετάχθηκαν υπέρ των αιτημάτων της ομογένειας. Αμέσως μετά τον πόλεμο, στις 29 Ιουλίου 1946, η Γερουσία υποστήριξε και τις εδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδας, επαναλαμβάνοντας παρόμοια απόφασή της του Μαΐου 1921. Το Στέιτ Ντιπάρτμεντ από την πλευρά του, αντιμετώπισε διακριτικά, αλλά μάλλον θετικά αυτές τις κινήσεις. Στην ετήσια έκθεσή του για τα ανθρώπινα δικαιώματα το 1983 αναφέρεται ότι η ελληνική μειονότητα υπολογίζεται από 100-400 χιλιάδες και υφίσταται δυσμενή μεταχείριση λόγω της εθνικής της υπόστασης. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1961 ο υπεύθυνος του αμερικανικού υπουργείου Εξωτερικών Σούστερ είχε με επιστολή του πάρει ευνοϊκή θέση για τις ελληνικές απόψεις.

Πίεση στα Τίρανα άσκησε και ο πάπας, ο οποίος στο Μπάρι, στις αρχές του 1984, μίλησε για «τα αδέρφια μας στην Αλβανία που δεν μπορούν να εκφράσουν δημόσια τη θρησκευτική πίστη τους». Το ενδιαφέρον του Βατικανού για την Αλβανία είναι δεδομένο και εντάσσεται στην πάγια πολιτική του να ενισχύει τα ερείσματα του σ' όλες τις χώρες, πολύ περισσότερο σε μια γειτονική χώρα με καθολικό στοιχείο. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόλις το καθεστώς των Τιράνων επέτρεψε τις θρησκευτικές εκδηλώσεις η διείσδυση και παρουσία της Καθολικής Εκκλησίας ήταν άμεση κι εντυπωσιακή.

Στις 21 Νοεμβρίου 1981, το Βατικανό είχε δημοσιεύσει στην εφημερίδα του «Ομπσερβατόρε Ρομάνο» την έκκληση της Εκκλησίας της Ελλάδος για τη θρησκευτική ελευθερία στην Αλβανία. Το δημοσίευμα αυτό προκάλεσε απάντηση της αντιπολιτευόμενης το καθεστώς Χότζα «Επιτροπής για την Ελεύθερη Αλβανία», καθώς και της «Ορθόδοξου Αλβανικής Εκκλησίας Αμερικής». Και στις δυο απαντήσεις η έμφαση εδόθη στη διάψευση του ότι η ελληνική μειονότητα αριθμεί περίπου 400.000. Και στις δυο επιστολές τονίζεται ότι οι «ελληνόφωνοι» της Αλβανίας δεν ξεπερνούν τις 35.000! Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ομάδες των αντικαθεστωτικών Αλβανών του εξωτερικού υποστήριζαν όλα αυτά τα χρόνια περισσότερο ακραίες θέσεις απ' αυτές του καθεστώτος σ' ό,τι αφορά την ελληνική μειονότητα.

Το άνοιγμα της Αθήνας και η ανταπόκριση των Τιράνων

Οι κινητοποιήσεις των βορειοηπειρωτικών οργανώσεων και η μεταφορά του θέματος σε διεθνή βήματα έπαιξαν το ρόλο τους για να φθάσουμε το Φεβρουάριο του 1984 στην ομιλία του τότε πρωθυπουργού στα Ιωάννινα, με την οποία διεγράφη το πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής προς την Αλβανία. Η ομιλία Παπανδρέου επεχείρησε αφ' ενός να υπερκεράσει και να εκτονώσει την εσωτερική πίεση των βορειοηπειρωτικών συλλόγων κι αφ' ετέρου να ανοίξει το δρόμο για την οριστική εξομάλυνση των διμερών σχέσεων με την εγκατάλειψη και επισήμως των εν υπνώσει εδαφικών διεκδικήσεων.

Παρά την αρχική αντίδρασή της, η αλβανική πλευρά ανταποκρίθηκε στο ελληνικό άνοιγμα. Την 1η Μαρτίου 1984, η επίσημη εφημερίδα «Ζέρι ι Πόπουλιτ» κατηγόρησε με οξύτητα το Βελιγράδι, τον πάπα και την «ελληνική αντίδραση» κι απέδωσε τις καταγγελίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε σχέδιο της CIA. Το ενδιαφέρον ήταν ότι διαχώρισε την ελληνική κυβέρνηση από τους «αντιδραστικούς κύκλους». Στις δηλώσεις Παπανδρέου ασκήθηκε μάλλον προσεκτική κριτική, ενώ ταυτοχρόνως δόθηκαν διαβεβαιώσεις για το σεβασμό των δικαιωμάτων της μειονότητας.

Με την ευκαιρία της επετείου της 25ης Μαρτίου, η «Ζέρι ι Πόπουλιτ» δημοσιεύει φιλικό άρθρο για την Ελλάδα. Στις 15 Μαΐου 1984, μετά τη συνάντηση του τότε Έλληνα υπουργού Εξωτερικών Κάρολου Παπούλια με τον Αλβανό πρεσβευτή στην Αθήνα Ξενοφώντα Νούση, επίσημη ανακοίνωση διαβεβαιώνει ότι υπάρχει η βούληση των δυο κυβερνήσεων για την ανάπτυξη των διμερών σχέσεων σ' όλα τα επίπεδα. Τον επόμενο μήνα άρχισε ο ελληνοαλβανικός διάλογος και σε πολιτικό επίπεδο, με την επίσκεψη του Αλβανού υφυπουργού Εξωτερικών Καπλάνι.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σ' εκείνη τη συνάντηση ο Έλληνας υπουργός απέφυγε να θίξει συνολικά το θέμα της μειονότητας, περιοριζόμενος στη διεκδίκηση μιας σειράς μετριοπαθών αιτημάτων, που δημιουργούσαν ρήγματα στα στεγανά. Μεταξύ αυτών τη διακίνηση αλληλογραφίας κι επιταγών, τις επισκέψεις στην Ελλάδα ηλικιωμένων κι ασθενών, το άνοιγμα της διόδου της Κρυσταλλοπηγής και της Κακαβιάς κλπ. Ομοίως, η Αθήνα είχε αποφύγει οποιαδήποτε ενέργεια που θα μπορούσε να βαρύνει το κλίμα και να δυσχεράνει τη διαδικασία προσέγγισης, επιδεικνύοντας κατανόηση στην ανασφάλεια και την ιδιορρυθμία του αλβανικού καθεστώτος.

Το δόγμα της πολιτικής Παπούλια ήταν ότι η βελτίωση των διμερών σχέσεων και η ανάπτυξη της συνεργασίας θα βελτιώσει τη θέση της μειονότητας. Τα πρώτα δείγματα ήταν ενθαρρυντικά, αλλά ανεπαρκή. Η θεμελίωση της ελληνοαλβανικής προσέγγισης ολοκληρώθηκε με την επίσκεψη Παπούλια στα Τίρανα τον Ιανουάριο του 1985, αλλά η άρση της εμπλοκής καταστάσεως έγινε μερικά χρόνια αργότερα, γιατί συνδεόταν όχι μόνο με την έμπρακτη βελτίωση της θέσης της μειονότητας, αλλά και με το νομικό θέμα της μεσεγγύησης των περιουσιών.

Ο αλβανικός εθνικισμός και το σύνδρομο περικύκλωσης

Ο εθνικισμός ήταν η κυρίαρχη συνιστώσα στην επίσημη ιδεολογία του αλβανικού καθεστώτος, γεγονός που δεν εξηγείται μόνο από το σύνδρομο της περικύκλωσης, αλλά και από την ανάγκη της συσσωμάτωσης των Αλβανών πολιτών σε έθνος. Σ' αυτό πρωτίστως οφείλεται η ισοπέδωση των θρησκειών κι όχι σε ακραίο κομμουνιστικό δογματισμό. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Χότζα ξεκινούσε πάντα τους λόγους του με εκφράσεις

«Αλβανία μου, λαέ μου», θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τα κομμουνιστικά ιδεολογήματα. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας κεντρική θέση κατείχαν οι πυκνές αναφορές στην ιστορική συνέχεια ανάμεσα στους αρχαίους Ιλλυρίους και τους σημερινούς Αλβανούς.

Η Αλβανία κατέχει επαξίως μια διεθνή πρωτιά. Όλη η χώρα είναι σπαρμένη με εκατοντάδες χιλιάδες πολυβολεία, αδιάφυστη μαρτυρία του συνδρόμου περικοκλώσεως κι ανασφάλειας που χαρακτήριζε εξ αρχής το καθεστώς του Χότζα, λόγω της γειννίας με τη Σερβία και την Ελλάδα. Το αμυντικό τους δόγμα ήταν η αποτροπή μιας εχθρικής εισβολής, με το να καταστήσουν το κόστος της σε ανθρώπινες ζωές απαγορευτικό. Όπως οι ίδιοι έλεγαν από τη δεκαετία του '50, τα πολυβολεία είναι τανκς που δεν μπορούν να υποχωρήσουν!

Η εντύπωση που επικρατούσε διεθνώς ήταν ότι το κυρίαρχο στοιχείο της επίσημης ιδεολογίας ήταν ο σταλινισμός. Ο ακρογωνιαίος ιδεολογικός λίθος, όμως, του καθεστώτος των Τιράνων ήταν ο εθνικισμός και ο απομονωτισμός. Η υπέρμετρη ενίσχυση της εθνικιστικής συνιστώσας απέρρευε πρωτίστως από την ανάγκη εθνικής συσσωμάτωσης, καθώς επίσης και από τα αμυντικά αντανακλαστικά και τις παραδοσιακές φοβίες μίας χώρας που επανειλημμένως απειλήθηκε να απορροφηθεί από τους ισχυρότερους γείτονές της.

Ο αλβανικός εθνικισμός εκδηλώθηκε και με τη θεωρία της «μεγάλης Αλβανίας», η οποία σ' ό,τι αφορά την Ελλάδα εξυπηρετούσε περισσότερο εσωτερικές ιδεολογικές σκοπιμότητες, χωρίς να ενσωματωθεί οργανικά στην εξωτερική πολιτική του καθεστώτος Χότζα. Ακούστηκαν ισχυρισμοί και περί αλβανικής μειονότητας στην Ελλάδα. Σε άρθρο του ο γνωστός συγγραφέας Ισμαήλ Κανταρέ καλούσε την ελληνική κυβέρνηση να μεταχειρίζεται καλά «τους Αλβανούς που βρίσκονται μέσα στην ελληνική επικράτεια», ενώ δημοσιεύθηκαν και άρθρα, που υποστήριζαν ότι «οι Αρβανίτες της Ελλάδας είναι τμήμα της αλβανικής διασποράς». Μετά από την ελληνοαλβανική προσέγγιση αυτού του είδους οι αναφορές εξαφανίστηκαν.

Η αντίθεση Βελιγραδίου-Τιράνων πηγάζει κυρίως από την παραδοσιακή διαμάχη των δυο πλευρών για το Κοσσυφοπέδιο. Σύμφωνα με έκδοση του επίσημου γιουγκοσλαβικού πρακτορείου ειδήσεων «Τανγιούγκ», την άνοιξη του 1981 οι Αλβανοί κυκλοφόρησαν χάρτες, στους οποίους η Αλβανία εμφανίζεται να περιλαμβάνει το Κοσσυφοπέδιο, το Μαυροβούνιο, καθώς και επαρχίες του τότε ομόσπονδου κρατιδίου των Σκοπίων και της Ελλάδας. Από την πλευρά τους, οι Αλβανοί ένιωθαν πάντα την ισχυρή πίεση της κατά πολύ μεγαλύτερης Γιουγκοσλαβίας και τώρα της Σερβίας, με την οποία είχαν εκτεταμένα σύνορα.

Το Κοσσυφοπέδιο ανήκει στη Σερβία, αλλά η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού του είναι Αλβανοί, μέσα στους κόλπους των οποίων έχει εδώ και χρόνια αναπτυχθεί ένα σκληροτράχηλο εθνικό κίνημα, που αρχικά πίεζε δυναμικά για να ανακηρυχθεί αυτόνομη ομόσπονδη αλβανική Δημοκρατία στους κόλπους της Γιουγκοσλαβίας και τώρα πιέζει για ανεξαρτησία. Τα Τίρανα υποστήριζαν αυτό το αίτημα και συχνά προέβαιναν σε καταγγελίες εναντίον του Βελιγραδίου για καταπίεση των Αλβανών.

Λόγω της έντασης με τη Γιουγκοσλαβία και των δυσχερειών στις σχέσεις της με την Ελλάδα, το καθεστώς Χότζα επεχείρησε ορισμένα ανοίγματα προς την Ιταλία, την Αυστρία και την Τουρκία. Η Ρώμη ανταποκρίθηκε, γιατί ενδιαφερόταν να παίξει αφ' ενός το ρόλο του προνομιακού ενδιάμεσου μεταξύ Δύσης και Τιράνων και αφ' ετέρου να μετατραπεί στο βασικό εμπορικό εταίρο της Αλβανίας. Στις αρχές της δεκαετίας του '80 ήταν δεύτερος εταίρος με πρώτο τη Γιουγκοσλαβία. Η επιδίωξη της Ρώμης διευκολύνθηκε κυρίως από το γεγονός ότι τις διμερείς σχέσεις δεν σκιάζουν μειονοτικά προβλήματα και

παρεμφερείς τριβές. Στην ανάπτυξη των σχέσεών τους με την Ιταλία οι Αλβανοί έβλεπαν έναν παράγοντα που εξισορροπεί την «περικούκλωσή» τους, γι' αυτό και η εδραίωση μιας ειδικής σχέσης με τη Ρώμη αποτελούσε σταθερή κατεύθυνση της πολιτικής τους.

Όταν το αλβανικό καθεστώς άρχισε να κλυδωνίζεται και προκλήθηκαν τα πρώτα ρήγματα στην πολιτική του απομονωτισμού, σε συνδυασμό με την ένταση που υπήρξε στις σχέσεις Αθήνας-Τιράνων μετά από εμπρηστικές δηλώσεις του τότε υπουργού Εξωτερικών Αντώνη Σαμαρά στα τέλη του 1989, έφεραν την Αλβανία πολύ κοντά στη Ρώμη. Αυτό διευκολύνθηκε και από την αναβίωση με νέους όρους των μεσοπολεμικών δογμάτων της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής από τον Ιταλό υπουργό Εξωτερικών ντε Μικέλις.

Η «Αδριατική πρωτοβουλία» της Ρώμης ήταν ενδεικτική αυτού του προσανατολισμού, όπως αποκαλυπτική είναι και η επιμονή του τότε Αλβανού υπουργού Εξωτερικών Ρείς Μαλίλε να επιβάλει τη συμμετοχή της Ιταλίας στη διαβαλκανική σύνοδο των Τιράνων το 1990. Η ανάμειξη της Ρώμης στα βαλκανικά πράγματα αμφισβητούσε τη δυνατότητα της Ελλάδας να παίξει τον προνομιακό ρόλο στην προώθηση της κοινοτικής πολιτικής στα Βαλκάνια. Η επιδείνωση των ελληνοαλβανικών σχέσεων, όμως, είχε ως αποτέλεσμα και την ενίσχυση των σχέσεων Τιράνων-Αγκυρας.

Η καθεστωτική μετάβαση

Στις 31 Μαρτίου 1991, πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες εκλογές στην Αλβανία. Οι τότε κομμουνιστές και σήμερα σοσιαλιστές, είχαν κερδίσει την πλειοψηφία και σχημάτισαν κυβέρνηση υπό τον 40χρονο καθηγητή Φατός Νάνο, ορθόδοξο κι ευρωπαϊστή ηγέτη του Σοσιαλιστικού Κόμματος. Η κυβέρνηση Νάνο ανετράπη τον Ιούνιο 1991, λόγω της αδυναμίας της να επιλύσει το πρόβλημα του επισιτισμού και της αποκατάστασης της δημόσιας τάξης. Η κυβέρνηση «εθνικής σταθερότητας», που τη διεδέχθη, είχε πρωθυπουργό το σοσιαλιστή Ιλί Μπούφι κι αντιπρόεδρο τον ορθόδοξο Γκραμός Πάσκο, συνιδρυτή και συνηγέτη του δεξιού Δημοκρατικού Κόμματος.

Η κυβέρνηση αυτή ανετράπη το Δεκέμβριο 1991, όταν το Δημοκρατικό Κόμμα απέσυρε την υποστήριξή του, με στόχο την προκήρυξη πρόωρων εκλογών και την πλήρη κατάληψη της εξουσίας. Αρχιτέκτονας αυτού του ελιγμού, παρά τη διαφωνία του Γκραμός Πάσκο, ήταν ο πραγματικός ηγέτης του Δημοκρατικού Κόμματος Σαλί Μπερίσα, που συνδέεται στενά με τους Αλβανούς του Κοσσυφοπεδίου και υποστηρίχθηκε από την Ουάσιγκτον.

Οι Αλβανοί οδηγήθηκαν στις 22 Μαρτίου 1992 και πάλι στις κάλπες για να καλυφθεί το κενό εξουσίας, που δημιούργησε η αδυναμία του Σοσιαλιστικού Κόμματος να κυβερνήσει, παρά τη μεγάλη πλειοψηφία που διέθετε στην πρώτη Βουλή. Η σαρωτική νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος έκλεισε μια ολόκληρη ιστορική περίοδο κι άνοιξε μια νέα, μετά από οδύνες που κράτησαν ενάμισι περίπου χρόνο. Η σκιά της 45ετούς κομμουνιστικής διακυβέρνησης ήταν βαριά. Παρά το γεγονός ότι το Σοσιαλιστικό Κόμμα πραγματοποίησε μια πραγματική ανανεωτική τομή, δεν είχε καμία δυνατότητα να αποτινάξει αμέσως το στίγμα του παρελθόντος. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο ηγέτης του Φατός Νάνο, που δεν ήταν αξιωματούχος του προηγούμενου καθεστώτος, σ' εκείνες τις εκλογές περιέλαβε στα ψηφοδέλτια του κόμματός του μόνο οκτώ από τους 175 βουλευτές που είχε στο προηγούμενο Κοινοβούλιο. Οι ακραιφνείς κομμουνιστές υποχρεώθηκαν να αποσχισθούν από το κόμμα και να κατέλθουν με δικά τους ψηφοδέλτια, χωρίς, όμως, να εκλέξουν βουλευτή.

Η λευκή επιταγή που ο αλβανικός λαός έδωσε στο λαϊκιστή Σαλί Μπερίσα δεν επαρκεί για να επιτευχθεί η ανασυγκρότηση της Αλβανίας, η οποία βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους οικονομικής και πολιτειακής κατάρρευσης. Η υπό τον Σαλί Μπερίσα μουςσουλμανική ηγετική ομάδα του Δημοκρατικού Κόμματος επέτυχε να αποδυναμώσει τη μετριοπαθή και φιλοευρωπαϊκή ομάδα του Γκραμός Πάσκο, η οποία υποστήριζε μια πολιτική προσέγγισης με την Αθήνα, θεωρώντας ότι αυτή είναι προς το συμφέρον της χώρας του. Η ομάδα αυτή τελικώς αποσχίσθηκε και ίδρυσε τη Δημοκρατική Συμμαχία.

Ο Σαλί Μπερίσα αυτοπροβάλλεται σαν «εκλεκτός» της Ουάσιγκτον. Προεκλογικά, οι δυτικές κυβερνήσεις τον υποστήριξαν πολιτικά, αλλά η οικονομική βοήθεια ήταν πολύ μετρημένη. Δεν άνοιξαν, βεβαίως, οι κρουνοί, όπως ο ίδιος είχε υποσχεθεί στον αλβανικό λαό. Παρά τη σαρωτική νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος, η κατάρρευση της οικονομίας, η πείνα και η κατάλυση της έννομης τάξης δεν αντιμετωπίστηκαν δραστικά, γεγονός που έχει οδηγήσει σε σημαντική μείωση της δύναμης του κυβερνώντος κόμματος, όπως φάνηκε και στις δημοτικές εκλογές. Η μετάβαση του Σαλί Μπερίσα στην προεδρία της Δημοκρατίας, που εκκενώθηκε με την παραίτηση του Ραμίζ Αλία, αποτέλεσε το επιστέγασμα της καθεστωτικής αλλαγής. Παρ' όλα αυτά, η Αλβανία θα συνεχίσει για πολύ ακόμα να πλέει στα θολά νερά, γιατί ουσιαστικά αρνείται να συμβιβαστεί με τα σημερινά της σύνορα, μ' αυτό που είναι, ώστε να ρίξει το βάρος της προσπάθειάς της στην ανασυγκρότησή της.

Ο Σαμαράς τινάζει τις γέφυρες

Στα τέλη του 1989, η κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης έπαιρνε τη μορφή του «ντόμινο». Στηριζόμενος στην ασφαλή πρόβλεψη ότι η Αλβανία θα δεχόταν την πίεση του κύματος, ο υπουργός Εξωτερικών της οικουμενικής κυβέρνησης Αντώνης Σαμαράς είχε τότε κάνει μια δήλωση με την οποία συνέδεε τα γεγονότα της Ρουμανίας με την καταπίεση της ελληνικής μειονότητας. Η δήλωση εκείνη, που προκάλεσε την έντονη αντίδραση του ΠΑΣΟΚ και του Συνασπισμού (κυβερνητικών εταίρων της Ν.Δ.), τινάζε στον αέρα το άνοιγμα που είχε προωθήσει ο προκάτοχός του Κάρολος Παπούλιας, επαναφέροντας τις διμερείς σχέσεις στο κλίμα της δυσπιστίας εάν όχι της εχθρότητας.

Η τότε κυβέρνηση, μέσω του εκπροσώπου της, εμμέσως πλην σαφώς, απεδοκίμασε τον υπουργό της, ο οποίος έκανε διευκρινιστική δήλωση, με την οποία φάνηκε προς στιγμή ότι προσπαθεί να εκτονώσει το θέμα. Μετά, όμως, τις επικριτικές ανακοινώσεις του ΠΑΣΟΚ και του Συνασπισμού, ο Αντώνης Σαμαράς αντεπετέθη, κατηγορώντας τα ότι με την ανιστόρητη στάση τους θάβουν τα δικαιώματα των Ελλήνων της Αλβανίας. Τα δυο κόμματα του υπενθύμισαν ότι είναι υπουργός της οικουμενικής κι όχι κυβέρνησης της Ν.Δ., ενώ του κατελόγισαν πολιτικό παιδισμό και σκοπιμότητες.

Τα σωματεία των Βορειοηπειρωτών και στην Ελλάδα και στην Αμερική πίεζαν για επιθετική πολιτική εναντίον της Αλβανίας. Καλλιεργούσαν την άποψη πως είναι ευκαιρία η Ελλάδα να αναλάβει επιθετικές πρωτοβουλίες, χωρίς, όμως, να ξεκαθαρίζουν τι ακριβώς εννοούν. Η πολιτική των ψυχροπολεμικών σχέσεων με την Αλβανία είχε εφαρμοστεί για δεκαετίες και τα αποτελέσματά της τα πλήρωσαν οι ίδιοι οι Βορειοηπειρώτες. Η Αλβανία, λόγω της απομόνωσης και των στεγανών, δεν ήταν ευάλωτη σε δημόσιες και επιθετικού χαρακτήρα διπλωματικές και οικονομικές πιέσεις.

Από τότε, ήταν σαφές ότι το καθεστώς Αλία αναπόφευκτα θα υφίστατο κλυδωνισμούς από το κύμα των ανατρεπτικών εξελίξεων στις υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Ευρώ-

της. Ήταν όμως καταστροφικό να χρησιμοποιηθεί η ελληνική μειονότητα σαν μοχλός ανατροπής, όπως ονειρευόνταν κάποιοι σεναριογράφοι. Το αλβανικό καθεστώς δεν θα δίσταζε να λάβει σκληρά μέτρα καταστολής, γεγονός που θα έφερνε την Ελλάδα σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, αφού τότε, εκτός από στρατιωτικά αντίποινα, δεν διέθετε κανένα άλλο αποτελεσματικό μέσο παρέμβασης.

Οι δηλώσεις Σαμαρά τίναξαν στον αέρα τις εύθραυστες γέφυρες Αθήνας-Τιράνων, αναζωπυρώνοντας την παραδοσιακή αλβανική φοβία. Η επιβάρυνση του κλίματος παρένεβαλε σοβαρά εμπόδια στην ελληνική διπλωματία, η οποία εάν εκκινείτο υπεύθυνα και μετρημένα, μπορούσε να εκμεταλλευτεί την ανασφάλεια του καθεστώτος για να αποσπάσει παραχωρήσεις, που αφ' ενός θα βελτίωναν τη ζωή των Βορειοηπειρωτών κι αφ' ετέρου θα άνοιγαν το δρόμο για μια ελληνική οικονομική και κατ' επέκταση πολιτική διείσδυση στη γειτονική χώρα.

Πολιτικοί, διπλωμάτες και δημοσιογράφοι είχαν από τότε προειδοποιήσει ότι εάν το αλβανικό καθεστώς πιεζόταν θα κατέφευγε στο άνοιγμα των συνόρων, διευκολύνοντας τη μαζική έξοδο όχι μόνο των Βορειοηπειρωτών προς τον ελληνικό «παράδεισο», αλλά και δεκάδων χιλιάδων Αλβανών. Όταν είχαν καλλιεργηθεί τόσες προσδοκίες στη μειονότητα, ήταν φυσικό η Αθήνα να περιέλθει σε εξαιρετικά δυσμενή θέση. Όταν οι Αλβανοί άνοιξαν τα σύνορα και έστειλαν μεταξύ άλλων και όλους τους ποινικούς καταδίκους, η Ελλάδα δεν είχε ούτε το ηθικό έρεισμα, ούτε καν τη δυνατότητα να κλείσει τα σύνορα για να εμποδίσει τον αφελληνισμό της Βορείου Ηπείρου, ο οποίος έχει ήδη προχωρήσει σε δραματικό σημείο, λόγω της συνεχιζόμενης μαζικής εξόδου των ομογενών μας από τις πατρογονικές τους εστίες.

Το πρόβλημα με την έξοδο αυτή δεν είναι τόσο η αδυναμία της Ελλάδας να δεχθεί ένα μεγάλο κύμα προσφύγων, σε μια περίοδο που δέχεται και τους Πόντιους πρόσφυγες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Το σημαντικότερο είναι η συρρίκνωση της μακράς ελληνικής παρουσίας στη Βόρειο Ήπειρο. Τα ρήγματα και στη συνέχεια η κατάρρευση του καθεστώτος ήταν αναπόφευκτο να δημιουργήσουν ροή προσφύγων. Η Αθήνα, όμως, αντί με τη ρητορική της να διευκολύνει αυτή την εξέλιξη, όφειλε να κινηθεί εγκαίρως για να την αποτρέψει, ενισχύοντας οικονομικά και πολιτικά τη μειονότητα.

Το πρόβλημα που δημιουργήθηκε υποχρέωσε τον τότε πρωθυπουργό Κώστα Μητσοτάκη να ζητήσει να επισκεφθεί την Αλβανία, με στόχο να διασκεδάσει τους φόβους της ότι η Αθήνα διεκδικεί τη Βόρειο Ήπειρο και να ζητήσει από τα Τίρανα να ελέγξουν την έξοδο των Αλβανών πολιτών προς τη χώρα μας. Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε, αλλά τα αποτελέσματά της ήταν περιορισμένα. Ο Έλληνας πρωθυπουργός είχε το θλιβερό προνόμιο να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση έναντι του τότε κλυδωνιζόμενου και διεθνώς απομονωμένου καθεστώτος Αλία.

Η ελληνική μειονότητα σαν «ομόκεντροι κύκλοι»

Το 1977, αλβανικές πηγές υπολόγιζαν ότι η ελληνική μειονότητα αριθμεί 50.000 άτομα, αλλά ο αριθμός αυτός ήταν πολύ κατώτερος της πραγματικότητας. Επίσημη αλβανική στατιστική του 1923, υπολόγισε την ελληνική μειονότητα σε 130.000, το 16% του συνολικού πληθυσμού των 804.000 κατοίκων. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα βορειοηπειρωτικά σωματεία μιλούσαν για 350.000 περίπου Έλληνες, ενώ σύμφωνα με μετριοπαθέστερους ελληνικούς υπολογισμούς η μειονότητα αριθμούσε περίπου 200.000 άτομα, λαμβάνοντας υπ' όψη και τη σημαντική διαρροή λόγω του μεταναστευτικού ρεύματος

κυρίως προς την Ελλάδα και τη Βόρεια Αμερική. Είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι όλοι αυτοί οι υπολογισμοί ήταν στατικοί και αρκετά αυθαίρετοι, γιατί δεν υπήρχε δυνατότητα ελέγχου των αλβανικών στατιστικών.

Ο Ελληνισμός της Αλβανίας δεν είναι στατικό, αλλά δυναμικό μέγεθος, αφού η κατάσταση δεν είναι παγιωμένη, αλλά ρευστή. Την πραγματικότητα αποδίδει η θεωρία των «ομόκεντρων κύκλων»:

* Στον πρώτο κύκλο είναι οι δεδηλωμένοι μειονοτικοί στις περιοχές της Δρυϊνουπόλεως, των Αγίων Σαράντα και της Χειμάρρας.

* Σ' ένα δεύτερο κύκλο είναι οι διάσπαρτοι στην υπόλοιπη Αλβανία Έλληνες. Μόνο στα Τίρανα ζούσαν περίπου 17.000 Βορειοηπειρώτες.

* Σ' ένα τρίτο κύκλο κινούνται τα ελληνικής καταγωγής άτομα, που για λόγους ανάγκης ή συμφέροντος είχαν διευθετήσει μια επιδερμική αλβανική εθνική ταυτότητα και που το τελευταίο διάστημα ολοένα και περισσότερο επανακάμπτουν στην ελληνικότητά τους. Στον ίδιο κύκλο κινείται και το βλάχικο στοιχείο, κυρίως στην περιοχή της Κορυτσάς. Η θέση τους ιστορικά και εθνικά βρίσκεται εντός των ορίων του Ελληνισμού, παρά τις πολύχρονες προσπάθειες για αποκοπή των παραδοσιακών δεσμών.

* Στον τέταρτο κύκλο κινείται ένα μεγάλο τμήμα των ορθοδόξων Αλβανών, αλλά και ορισμένων μουσουλμανογενών του Νότου, που στρέφονται ολοένα και περισσότερο προς την Ελλάδα, αναπτύσσοντας μια ελληνίζουσα συνείδηση.

Παραδοσιακά, η Ελλάδα ασκεί μια μεγάλη έλξη σ' όλους αυτούς τους πληθυσμούς. Η έλξη αυτή κατέστη ισχυρότατη μετά την καθεστωτική αλλαγή του 1990. Ένας από τους λόγους είναι η επαφή με την ελληνική κοινωνία και το γεγονός ότι σχεδόν το ήμισυ των εισοδημάτων των Αλβανών προέρχεται από τα χρήματα που στέλνουν οι εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενοι στην Ελλάδα λαθρομετανάστες. Για να κερδηθούν, όμως, οριστικά αυτοί οι πληθυσμοί απαιτείται μια συγκροτημένη μακροπρόθεσμη πολιτική εκ μέρους της Αθήνας, που θα επιτρέψει την οικονομική, πολιτιστική και κατ' επέκταση πολιτική διεύθυνση και επιρροή της Ελλάδας πρωτίστως στη νότια Αλβανία.

Πρακτικά μέτρα που θα συνέβαλλαν προς αυτή την κατεύθυνση είναι:

* Κάθε δήμος της Ελλάδας να υιοθετήσει ένα χωριό της νότιας Αλβανίας. Όχι μόνο τα ελληνικά, αλλά και αυτά που κατοικούνται από Βλάχους και Αλβανούς ορθοδόξους. Η διαμόρφωση ενός πλέγματος σχέσεων, που εκτός από τη βοήθεια σε τρόφιμα θα περιλαμβάνει την παραχώρηση τρακτέρ και ορισμένων ακόμα αναγκαίων ειδών, την παραχώρηση υποτροφιών σε μαθητές και σπουδαστές και την ανταλλαγή επισκέψεων, θα περιορίσει το κύμα των φυγάδων, θα ριζώσει την ελληνική επιρροή, εξουδετερώνοντας στη βάση την ανθελληνική προπαγάνδα.

* Η ανάπτυξη του διασυνοριακού εμπορίου θα εξαρτήσει οικονομικά τη Βόρειο Ήπειρο από τους γειτονικούς ελληνικούς νομούς, στρέφοντας ακόμα περισσότερο αυτούς τους πληθυσμούς προς την Ελλάδα.

* Η διάνοιξη νέων συνοριακών διόδων που θα ενώνει τη Θεσπρωτία με τον όμορο νομό των Αγίων Σαράντα και την περιοχή της Κόνιτσας με την όμορη αλβανική περιοχή.

* Η πραγματοποίηση επενδύσεων βιοτεχνικού κι εμπορικού χαρακτήρα, καθώς κι εκμετάλλευσης πρώτων υλών θα εξασφάλιζε απασχόληση, συγκρατώντας τους Βορειοηπειρώτες κι όχι μόνο στις πατρογονικές εστίες τους.

* Η αγορά γης για μελλοντικές τουριστικές μονάδες, όπως κάνουν οι Ιταλοί θα διαμόρφωνε πλέγμα συμφερόντων ενισχύοντας τους δεσμούς.

* Είναι προφανές πως το ελληνικό κράτος πρέπει να δώσει κίνητρα και εγγυήσεις στους επενδυτές.

Το εκλογικό αποτέλεσμα της 22ας Μαρτίου 1992 είναι αποκαλυπτικό των δυνατοτήτων που παρέχουν τέτοιες πρωτοβουλίες. Η «Ένωση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα», που αποτελεί την εκλογική προμετωπίδα της «Ομόνοιας», εκτός του ότι συσπείρωσε απολύτως την ελληνική μειονότητα, κερδίζοντας στα ελληνικά χωριά ποσοστά της τάξεως του 95%, είχε σημαντικότερη απήχηση και σε βλάχικα και σε ορθόδοξα αλβανικά χωριά της Βορείου Ηπείρου.

Η ελληνική επιρροή, βεβαίως, δεν πρέπει να στοχεύει στην απόσχιση της περιοχής από την Αλβανία, αλλά στην εξουδετέρωση των ανθελληνικών προσανατολισμών της αλβανικής ηγεσίας, ώστε να καταστεί δυνατή η επικράτηση ενός νέου αμοιβαία επωφελούς πλαισίου ελληνοαλβανικών σχέσεων. Ο ανθελληνισμός που καλλιεργεί το καθεστώς Μπερίσα δεν αφήνει προς το παρόν τουλάχιστον την εμπέδωση ενός τέτοιου κλίματος. Εκτός του ότι δηλητηριάζει τις διμερείς σχέσεις, συντηρεί και το κλίμα ανασφάλειας, που επηρεάζει αποφασιστικά την ψυχολογία των πληθυσμών, που έχουν ρευστή συνείδηση. Παρ' ότι το κλίμα φόβου έχει υποστεί ρήγματα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αποτελεί ανασχετικό παράγοντα από το να εκδηλωθούν ανοικτά υπέρ της Ελλάδας.

Στη γειτονική χώρα, άλλωστε, μόνο επιφανειακά κυριαρχεί η αντίθεση μεταξύ των αντιπάλων και των κληρονόμων του παλαιού καθεστώτος, που στην πολιτική σκηνή αποτυπώνεται στην αντιπαράθεση του σήμερα κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος και του αντιπολιτευόμενου Σοσιαλιστικού Κόμματος. Στην Αλβανία υπάρχουν και άλλες λιγότερο εμφανείς αντιθέσεις και κυρίως αυτή μεταξύ Βορρά και Νότου, που σε γενικές γραμμές εδράζεται και στη φυλετική αντίθεση μεταξύ Γκέγκηδων και Τόσκηδων.

Σημαντική και συναρθρωμένη με την παραπάνω αντίθεση είναι και η θρησκευτική διαφορά, παρ' ότι οι Αλβανοί ποτέ δεν διακρίνονταν για την αυστηρή προσήλωσή τους στα λατρευτικά τους καθήκοντα. Ο θρησκευτικός διαχωρισμός, όμως, ουσιαστικά είναι πολιτισμικός διαχωρισμός. Δεν είναι τυχαίο ότι οι ορθόδοξοι Αλβανοί δεν βλέπουν πάντα με καλό μάτι το αίτημα για ένωση με το Κοσσυφοπέδιο, ο αλβανικός πληθυσμός του οποίου είναι ακραιφνώς μουσουλμανικός.